

3.5. Конфесійний стиль

Конфесійний стиль - один з найменш вивчених в сучасній українській літературній мові. Це зумовлено, насамперед, екстралінгвальними чинниками, вилученням стилю з контексту української літературної мови на терені України від середини 30-х рр. ХХ ст. - на Сході та від середини 40-х рр. - на Заході. Маємо лише окремі спостереження переважно в ділянці перекладів Біблії¹. Незважаючи на те, що сакральні тексти конфесійного стилю переважно перекладні (чим, власне, цей стиль відрізняється від інших стилів української літературної мови), їх варто розглядати разом з оригінальними як цілісне явище в контексті літературної мови. Іншими словами, проблема оцінки якості перекладів різних текстів - один з аспектів дослідження конфесійного стилю. Не менш важливо з'ясувати структуру стилю, виявити в ньому специфічні риси, охарактеризувати стильово-стилістичні ресурси, окреслити норми стилю.

Якщо вважати головною ознакою сформованості будь-якого стилю його структурованість, а під останньою розуміти наявність ядерних та периферійних мовних засобів, то конфесійний стиль має саме таку польову структуру. Ядро конфесійного стилю становлять марковані стильові засоби, що регулярно і досить частотно відтворюються в тексті. Це одиниці різної складності - від елементарних до ускладнених: 1) мікростилеми, напр., деякі словотвірні та формотвірні елементи (типу *преблагий, всеблагий, рівнославімий, рівнопоклоняємий, воздаючих, трисвітлий, лжепророки, архиерей*); 2) лексичні, фразеологічні, синтаксичні стилеми (типу *агнець, ад, воскурить, хрестити, днесь, довги, Учитель, Дитя, Отець, Месія; підперезати стан свого ума - 'бути завжди напоготові, на сторожі'; жива вода - 'джерельна вода'; запитати про мир - 'привітати' Євангелія від св. Матвія, небеса небес, єдність у Христі; свідкувати в Господі, проповідувати через Сина Божого*); 3) гіперстилеми - це, власне, жанри (молитва, Євангелія, проповідь, псалом).

Конфесійному стилю притаманні принаймі дві конститутивні ознаки: *урочистість* як стилістична домінанта (пор. J. Mistrík. *Religiozny styl // Stylistyka*. - 1992. - №1) та *стандартність*.

Сучасний конфесійний стиль української мови характеризується високим ступенем варіантності. При цьому варто розрізняти:

- 1) правописно-нормативну варіантність;

¹ Див., напр., Огієнко І. Новий переклад Євангелії на українську мову // Рідна мова. - Львів, 1936; Кобрин М.П. Про мову Богослуження. - Луцьк, 1935; ГорбачО. Мово-стиль новітніх перекладів Св. Письма на українську мову 19-20 ст. // Наук. Зап. Вільного Ун-ту. Ч. 13. Філолог. ф-ту. 36. Мовознавчої Комісії Наук. Конгресу в 1000-ліття Хрещення Руси-України. - Мюнхен, 1988; Німчук В. В. Українська мова - священна мова. Українські переклади Святого Письма // Людина і світ. - 1992. - №11-12; 1993. - №2-3; Markunas A., Uczitel T. *Terminologia koscielna. Mały słownik opisowy polsko-ukraiński i ukraińsko-polski*. - Poznań, 1995; Lesiow M., Jurkowski M. *Elementy zachodniosłowiańskie w ukraińskiej terminologii sakralnej // Z polskich studiów slawistycznych*, VIII. 1992.

2) варіантність, пов'язану з перекладним характером основного сакрального тексту - Святого Письма (Біблії) та деяких інших текстів;

3) варіантність, зумовлену стильово-стилістичною орієнтацією авторів перекладів, а також оригінальних творів.

І. Правописно-нормативна варіантність - наслідок функціонування різних правописів - в УРСР та до 1939 р. в Західній Україні. Останній (так само з певними відмінностями) характерний для мовної практики української діаспори.

Протягом 40-80-х рр. ХХ ст. в Україні діяв єдиний правопис. Однак на мову церкви він не вплинув, оскільки Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), що протягом 1917-20-х років сприяла українізації церкви, зазнала повної руйнації, так само як і україномовна в своїй основі греко-католицька церква (УГКЦ). До кінця 80-х років конфесійний стиль функціонував поза межами України на засадах правопису, чинного в діаспорі, що в загальних рисах відтворює правопис 1928 року.

Від початку 90-х рр. конфесійний стиль поступово починає вливатися в річище літературної мови на корінних етнічних землях українців, у ньому складається досить неординарна ситуація стосовно загальнолітературної норми. Як відомо, загальнолітературні норми - це ті норми, що обов'язкові для всіх стилів мови. Саме вони забезпечують цілісність літературної мови.

На початку 90-х рр., з одного боку, в Україні поширюється основний сакральний текст (Біблія у перекладі І. Огієнка та Святе Письмо у перекладі І. Хоменка), інша релігійна література з-за кордону (напр., молитовник „Прийдіте, поклонімся”, Рим, 1992), цілком орієнтована на варіанти діаспорного правопису. З другого боку, з'являється релігійна преса, інша література (напр., „Великий молитовник”, К., 1992), правопис та лексичні норми якої адаптуються до усталених в Україні.

Щодо лексичної норми мовна практика УАПЦ та УГКЦ засвідчує активізацію штучно усунених з ужитку або витиснених на периферію загальноживаних слів типу *провідник, розвій, поступ, правник, первень, число* (в значенні 'номер') та ін., що зафіксовані Правописним словником Г. Голоскевича (Харків, 1930), Українсько-російським словником О. Ізюмова (Харків-Київ, 1930), іншими словниками, в яких відбилася практика слововживання до 30-х рр. (напр., слово *світлина*, зафіксоване в Правописному словнику Г. Сабалдири (К., 1930). Пор. також у І. Огієнка: *провідник, первень, котвиця, заля, мистці*; у І. Хоменка: *віровизнання, живець, офіра, первень*. У мову преси, як найбільш чутливу до живих процесів у мовленні, проникають також слова, нормативні для західної української мовно-літературної практики до середини 40-х рр. і досі властиві мові західної діаспори (на зразок *змаг, здвиг, тяглість, чин* у значенні 'активна дія, діяльність' тощо). Тим самим мова і релігійної преси, і перекладів Біблії (Святого Письма) спричинилася до зрушень у лексичному складі сучасної української літературної мови. Можна відзначити, що цей процес розвивається від поч. 90-х рр. по висхідній. Більшість відроджуваних слів мають стильово-стилістичну перспективу (загалом це книжні лексеми).

Дещо інший перебіг процесів граматично-правописного плану. З одного боку, видана в діаспорі література подає зразки чинного там правопису. З другого боку, більшість новостворених у межах України текстів друкується за правописом материкової України. І лише давніші й діаспорні твори у часописах УГКЦ та УАПЦ подаються так, як вони були написані. Напр., на сторінках тернопільського „Благовіста” (УАПЦ) передруковано проповіді відомого діяча УАПЦ 10-30-х рр. ХХ ст. В. Липківського; на сторінках івано-франківського „Доброго пастиря” - пастирські листи відомого діяча УГКЦ кінця ХІХ-першої полов. ХХ ст. А. Шептицького. Прикметно, що тексти з відхиленням від загальноприйнятого в Україні правопису у виданнях УАПЦ звичайно супроводжуються застереженнями на зразок „Друкується мовою оригіналу”, тоді як у виданнях УГКЦ такі застереження відсутні. Відхилення від загальнолітературної сучасної норми спостерігаються і в оригінальних текстах. Наприклад, у львівських часописах „Мета”, „Вірую”, „Софія”, меншою мірою в „Агенції релігійної інформації” (АРІ), в івано-франківському часописі „Нова Зоря” тощо використовуються форми закінчення **-и** в род. в. іменників ІІІ відміни, значно рідше з’являється написання **-я** після голосного (*діяспора*), м’який **л’** (*плянувати*) у словах іншомовного походження.

Загалом можна помітити, що у виданнях УГКЦ, УПЦ Київського патріархату, УАПЦ на терені Західної України елементи правопису 1928 року проникають у мову переважно стихійно. Більшість же періодичних релігійних видань Східної України („Боже слово”, Кіровоград - с. Протопопівка; „З Богом у серці”, Харків; „Інформаційний бюлетень”, К., „Волинь Православна”, Луцьк), інша література релігійного змісту (напр., „Великий молитовник”, К., 1992) послуговуються чинним українським правописом. Принципово іншу позицію від 1993 р. обрав чи не найкращий серед сучасної періодичної літератури часопис „Наша віра”, К., що виходить з кінця 1989 р. Упродовж 1990—1992 рр. у мові видання співіснували дві правописні системи, зрештою переміг правопис 1928 р. (з діаспорними корективами). До речі, ця правописна практика підтримується репринтними виданнями релігійної літератури 20-30-х рр. ХХ ст.

Щодо правописної загальнолітературної норми існували й існують доволі чіткі орієнтири - т. зв. харківський (з деякими наступними модифікаціями, закріпленими в мові діаспори) або ж чинний в Україні правопис. А от щодо конфесійно маркованих засобів нормативні орієнтири досі чітко не вироблені. Причини можна бачити, по-перше, у відсутності профільованих словників, а по-друге, у конфесійній роз’єднаності, історично пов’язаній також з територіально-мовними відмінностями. Частина конфесійно маркованих засобів все-таки потрапила до нормативних словників. Переважно це ті слова, що досить часто вживають і в побутовому мовленні, напр., *алилуя*, *анафема*, *престол* тощо). Проте навіть у зафіксованих словниками слів є відмінності щодо правопису, і це помітно у словниках Г. Голоскевича та О. Ізюмова, у теоретичних рекомендаціях І. Отієнка та І. Зілинського. Має правописні

особливості" мовна практика визначних церковних діячів А. Шептицького, В. Липківського², І. Огієнка, І. Хоменка, різна видавнича продукція діаспори, зокрема періодика. Читання у написанні тих самих слів ілюструє порівняльна таблиця.

Як видно з таблиці, і в пізньому діаспорному функціонуванні не була уніфікована загальнолітературна норма. На час повернення конфесійного стилю в контекст літературної мови на терені України правописні норми узгоджувалися з нормами чинного правопису. Прикметно, що реєстр конфесійно маркованих слів майже без змін був уключений до орфографічних словників в Україні, зокрема останніх десятиліть (1975, 1994рр.), хоча написання окремих слів у них істотно відрізняється від написання в словниках Г. Голоскевича та О. Ізюмова, від правописних рекомендацій І. Огієнка та І. Зілінського, а також мовної практики різних користувачів конфесійним стилем у діаспорі. Разом з тим помітна тенденція пристосувати сучасні норми до норм харківського правопису з певними поправками, внесеними мовною практикою діаспори. Ця тенденція спільна для видань усіх проукраїнських конфесій (УГКЦ, УПЦ у двох її різновидах - УАПЦ та УПЦ Київського патріархату, частково римо-католицької), тоді як проросійська конфесія (власне, одне з відгалужень православної конфесії - УПЦ Московського патріархату), а також переважно протестантська література, зокрема періодика, користується традиційним для України правописом без будь-яких відхилень (нагадаємо, йдеться про видання на терені України).

Дедалі частіше трапляються написання *алилуя* та *Вифлеєм* поряд із *алілуя* та *Віфлеєм*, що збігається, до речі, з написанням у словнику Г. Голоскевича. Цікаво відзначити, що в „Рідному писанні” (Жовква, 1933) І. Огієнко рекомендує вживати *алилуя*, *Вифлеєм*, а в післявоєнному виданні свого перекладу Біблії (вперше з’являється 1962 р.) подає *алілуя*, *Віфлеєм*. Закріпилося уніфіковане написання *Євхаристія*, *єпархія*, *єпископ*, незважаючи на те, що й у Г. Голоскевича, й у О. Ізюмова було *епархія*. Поширюється написання грецького префікса *архи-*, як його рекомендував вживати Г. Голоскевич: *архиерей*, *архимандрит*, *архипастир*, *архистратиг*. Переважає написання *монастир*, а не *манастир*, за однозначною рекомендацією Г. Голоскевича та О. Ізюмова. Слова *парох*, *парохія*, *катехизм* типові для видань західного регіону обох проукраїнських конфесій, причому *парох* кодифіковане не лише в словниках Г. Голоскевича та О. Ізюмова, але й у пізніших (орфографічні словники 1975, 1994 рр.). Іменники *парохія* та *катехизм* не кодифіковані в сучасних найновіших орфографічних словниках. Обидві конфесії майже однаково послуговуються варіантами *престол* (згідно з нормою словника О. Ізюмова). Слово *Тройця* трапляється дещо частіше, ніж *Трійця*, хоча всі основні правописні словники від І. Голоскевича до орфографічного 1994р. фіксують тільки *Трійця*. Помітна перевага віддається

² Автентичність правопису В. Липківського потребує спеціального дослідження.

слову *хрещення* (кодифіковане як неосновний варіант *О. Ізюмовим*, як єдино можливий - орфографічними словниками 1975, 1994 рр.) порівняно із словом *хрищення* (нормативне за словником *Г. Голоскевича*, основний варіант - за *О. Ізюмовим*, а також підтримане перекладами головних сакральних текстів *І. Огієнка* та *І. Хоменка*).

Певну тенденцію до закріплення саме в конфесійно маркованих словах має літера *t* на місці грецької Θ , зокрема в таких лексемах, як *анатема*, *катедра*, *катедральний*. Саме так подають ці слова лексикографічні видання, що укладені за харківським правописом. Особливої уваги заслуговують власні назви *Гетсиманія* та *Голгота*. Перше з них трапляється лише у мовній практиці і не фіксоване словниками. Саме наведений варіант цілком уписується в систему аналогічних випадків на зразок *Саваот*, *Атени*, *Етіопія*, *Коринт*. Їх знаходимо в перекладах *І. Огієнка* та *І. Хоменка*. Проте *І. Огієнко* робить виняток для вищезгаданого слова і подає *Гетсиманія*. Стосовно слова *Голгота* варто зауважити, що так рекомендує його писати словник *О. Ізюмова*, тоді як у словнику *Г. Голоскевича* подано два варіанти: *Голгофа* (основний) і *Голгота* (можливий). *І. Огієнко* послуговується варіантом *Голгофа*, хоча у примітці подає *Голгофа* або *Голґота*. У сучасній релігійній літературі вживаються варіанти *Голгофа* і *Голгота* (у переносному значенні загальнолітературного вжитку кодифіковане орфографічними словниками 1975, 1994 рр. *голгофа*).

Отже, конфесійний стиль від 90-х рр. стає чинником загальнолітературної норми. Водночас він відбиває спільні для всіх стилів сучасної літературної мови на терені України тенденції. Вони виникли у зв'язку із змінами конфігурації верхнього страта у функціональній парадигмі національної мови, а власне: маніфестації його трьома ідіомами: літературною мовою, що безперервно розвивалася на терені України (хоча й зазнала тиску з боку російської), літературної мови заборонених джерел, орієнтованих на кодифіковані харківським правописом норми (фактично, цей варіант мови завмер) та літературної мови діаспори. Від 90-х рр. ідіом живої літературної мови в Україні зазнає впливу двох інших ідіомів: мови реабілітованих джерел та мови діаспорних видань, внаслідок чого й стався сучасний вибух варіантності.

II. Другий тип варіантності, на відміну від першого, можна вважати постійною ознакою конфесійного стилю тих літературних мов, для яких основні сакральні тексти функціонують у перекладах. Відомо, що співвідношення між оригіналом та перекладом ніколи не може бути одно-однозначним ні в синхронному, ні в діахронному планах. Простір для варіювання створюють різнопрочитання (особливо т. зв. „загадкових місць”) першотексту (причому й першотексти існують у різних формах) та, звичайно ж, мовні уподобання перекладача. Все це знайшло відбиття в українських перекладах Святого Письма. Порівняймо:

Перше послання св. ап. Павла до Солунян	І. Огієнко	І. Хоменко
4.4	щоб кожен із вас умів тримати начиння своє в святості й честі	щоб кожен з вас умів тримати своє тіло у святості й пошані

І. Хоменко до цього місця дає таке підтекстове роз'яснення: „Своє тіло”. Так розуміють тепер загадковий вираз апостола „свій посуд”. Інші тлумачать, мовляв, тут ідеться про жінку. Індивідуально-авторське розуміння тексту зумовлює й відповідний переклад. Напр., у І. Огієнка читаємо: *хабар губить серце* (7.7). У І. Хоменка це місце звучить пом'якшено: *Подарунки псують серце*. І. Огієнко подає: *Що було від початку* (Перше соборне посл. св. апост. Івана, 1.1). І. Хоменко наголошує у цій фразі на моменті вічності: *Що було споконвіку*. І. Огієнко говорить про Христові *страждання* (Перше соборне посл. св. апост. Петра, 5.1), І. Хоменко - про *муки*.

Дещо менше текстових відмінностей у молитовниках та службениках, що пояснюється, треба думати, вимогою строгої відтворюваності (тобто стандартизованості) текстів. Так, „Великий молитовник” (К., 1992) православної конфесії в одному з пісенних жанрів Богослужби подає „*Замир з неба*” (с. 131). Те саме місце у молитовнику греко-католицької конфесії „*Прийдіте, поклонімся*” (Рим, 1992) передається як *за мир з висот* (с. 387). Пор. ще у молитві перед їжею: *Очі всіх на тебе, Господи, звернені з надією* („Великий молитовник”, с. 45) і *Очі всіх на тебе, Господи, дивляться з надією* („Короткий православний молитовник”. - К., 1991, с. 16).

Окремої уваги заслуговують переклади тих слів та виразів, які в релігійних текстах, насамперед Біблії, мають незвичне для широкого, загального вжитку значення. Для частини з них склалася навіть назва „біблійна мова”. Інші вважаються гебраїзмами, грецизмами або становлять спільну спадщину в мовах контактуючих культур (грецької, єгипетської, єврейської та ін.). Це слова та вирази символічного, переносного змісту. Напр., *чаша* у „біблійній мові” означає 'долю'; *хліб* - 'їжу взагалі'; *дорога* - 'життя'; *убога, жива* - синонім 'душі'; *князь світу* - 'сатана'; *ламати хліб* - 'причашатися'; гебраїзми: *тіснота* - 'горе, біда, лихо'; *ріг, щит* - 'сила, підтримка'; *шукати душу* - 'чигати на когось, хотіти вбити'; *син миру* - 'Тідний усяких благ'. Впадають в око дві тенденції: одні переклади більше тяжіють до відтворення семантики першоджерела через калькування, вживання слів та виразів з невлавним для української мови значенням. Цим позначений, зокрема, переклад І. Огієнка, певною мірою мова молитовників (автори перекладів останніх не встановлені). При такому підході текст вимагає додаткових коментарів, тлумачень, щоб пересічний читач міг розкодувати відповідні місця. Друга тенденція, навпаки, виявляє прагнення перекладачів зробити текст доступним для будь-якого сучасного користувача. Це спостерігаємо в перекладах І. Хоменка і особливо Л. Герасимчука. Пересвідчимося у цьому на прикладах за таблицею, де зазначено також випадки семантичних кальок у всіх прикладах та випадки їх уникнення.

Назва твору	Біблія (переклад І. Огієнка)	Святе Письмо (переклад І. Хоменка)	Четверо-євангеліє (переклад Л. Герасимчука)	„Великий молитовник”	„Прийдіте, поклонімся”
Псалом 3	<i>щит</i> Ти для мене (строфа 4)	<i>щит</i> мій навколо мене (строфа 4)		заступник мій еси (с. 101)	заступник мій еси (с. 321)
Псалом 3	<i>зуби</i> грішникам <i>крушиши</i> [перемагаєш] (строфа 8)	<i>розтроцив</i> зуби злим (строфа 8)		могутність нечестивих знищуєш (с. 101)	зуби грішників сокрушив (с. 321)
Псалом 35	скажуть усі мої <i>кості</i> (строфа 10)	Уся моя істота скаже (строфа 10)			
Псалом 63	<i>буду руки</i> свої <i>підіймати</i> [молитися] (строфа 5)	<i>здійму</i> мої <i>руки</i> (строфа 5)			піднесу руки мої (с. 325)
Євангелія від св. Матвія, 26.49	<i>Радій, Учителю!</i>	<i>Радуйся, мій Учителю!</i>	Добрідень, раббі!		
2.20	<i>шукав</i> був <i>душу</i>	чигали на життя	зазіхав на життя		
Перша кн. Мойсеєва: Буття 4.5	<i>обличчя</i> його <i>похилилось</i>	і похмурнів [Авель]			
Кн. пророка Єремії, 52.31	змиливався [<i>підніс голову</i>]	помилував			
Псалом 106.44	Та побачив Він їхню <i>тісноту</i>	Та він ізглянувся над їхньою бідною			
Псалом 148	Він <i>рога</i> народу Своему <i>підніс</i> (строфа 14)	він <i>підняв ріг</i> народу свого (строфа 14)		Піднесе Він могутність народу Свого (с. 120)	<i>підійме ріг</i> людей своїх (с. 106)

Один із складних моментів перекладу Біблії - пошуки пропорцій у співвіднесеності понятійного світу, побуту давньої людини і сучасної людини -

носія певної конкретної культури, напр., української. У сучасних перекладачів також немає єдиного погляду на цю проблему. Навіть той самий перекладач у конкретних випадках чинить досить диференційовано. Напр., Л. Герасимчук у своєму перекладі Четвероевангелія вирішив відтворити традицію минулого напівлежати за низьким столом під час трапези, а І. Огієнко та І. Хоменко осучаснили цей момент з Біблії. Порівняймо:

Євангеліє за Марком	Л. Герасимчук	І. Огієнко	І. Хоменко
2.15	узлежав при столі	сидів при столі	сидів за столом

В інших випадках Л. Герасимчук, навпаки, вдається до, сказати б, надмірного осучаснення тексту. Порівняймо:

Євангеліє за Іваном	Л. Герасимчук	І. Огієнко	І. Хоменко
7.35	в еллінську діаспору	до виселенців між греки	розсіяних між греками
18.35	Твої ж країни	Твій народ	народ твій

По-різному перекладачі залучають реалії української народної культури. Порівняймо:

Назва книги Біблії	Л. Герасимчук	І. Огієнко	І. Хоменко
Євангеліє за Матвієм, 5.15	під глечик	під посудину	під посудиною
14.19	паляниць	хліби	хліби
8.8	до моєї оселі	під стріху мою	під мою покрівлю
І книга Макавеїв 4.54			на цимбалах

Загалом можна відзначити, що І. Огієнко й І. Хоменко більше вдаються до назв українських реалій у Старому Заповіті.

Розглянуті вище варіанти хоча й не бажані, проте неунікні, оскільки вони передбачають різного адресата текстів. Однак є й не зовсім виправдані варіанти. Напр., слова *пекло/ад*. Ці варіанти виникли в результаті запозичення через старослов'янську мову грецького слова *ад*, що став синонімом до слова, відомого ще з часів язичницького культу в Україні-Русі. Можна думати, що з огляду саме на останній факт І. Огієнко регулярно користується лише грецьким словом, яке означає поняття вже християнської доби. Натомість І. Хоменко вдається до обох варіантів, а Л. Герасимчук послідовно уникає грецизма. У молитовниках, службениках, періодиці всіх конфесій, іншій літературі релігійного змісту слова *пекло* та *ад* функціонують як взаємозамінні. Крім цих слів вживають ще дві лексеми близького змісту: *геєнна* та *шеол*. Перше з них І. Хоменко взагалі не залучав, І. Огієнко - у відповідних місцях Старого та Нового Заповіту, а Л. Герасимчук - у Четвероевангелії. Слово *шеол* - поняття,

пов'язане із староканонізованими уявленнями. І. Огієнко дає тлумачення всім трьом словам. Порівняймо їх з поясненнями у перекладі І. Хоменка:

Коментар у перекладі І. Огієнка		
Перша книга Мойсеєва: Буття, с. 40	Євангелія від св. Матвія	
	с. 16	с. 6
<i>Шеол</i> – місце, де – за вірою свреїв – перебувають люди по смерті, ад, той світ.	Грецьке слово <i>ад</i> визначає місце перебування грішників по смерті.	Геснна, або геснна огненна – місце мук для грішників.
Коментар у перекладі І. Хоменка		
П'ятикнижжя: Буття, с. 41	Книги поетичні: Іова, с. 605	Євангелії: від Матея, с. 11
Шеол. Так звалось підземне царство, куди, за тогочасними віруваннями, сходили душі померлих.	Погибель і смерть, т. т. Шеол (пекло) й чума, що веде до смерті.	Вогонь пекельний: дослівно, геснну вогнену. Гесною (ге-гінном) звалось провалля біля Єрусалиму, де за нечестивих царів приносилися в жертву немовлята. Тим то і стало таким мерзеним місцем, що згодом тут спаловано сміття, яке постійно тліло. Тому геснна – подоба вічного пекла.
	Книги поетичні: приповідки, с. 707	
	До Тіней – у пекло, Шеол.	

Можна думати, що грецизм *ад* поступово вийде з ужитку конфесійного стилю, тим паче, що процес його витіснення підтримується іншими стилями мови: він практично ніде не трапляється. Активні мовці вважають його позанормативним. Така оцінка спирається на орфографічні словники, де слово *ад* не фіксується, а її тт. Словник української мови кваліфікує його як застаріле.

III. Третій тип варіантності у конфесійних текстах досить близький до попереднього, з яким його еднає те, що джерелом виникнення варіантів є переклад першотворів. Проте характер варіантності цього типу дещо відмінний. Якщо II тип дотичний до проблеми відтворення змісту оригіналу засобами української мови, то III тип стосується проблем пошуку **СТИЛЬОВО-СТИЛІСТИЧНОГО** ключа перекладу. Можна сказати, що в сучасному конфесійному стилі існує дві традиційні тенденції стильово-стилістичної орієнтації, підтримувані перекладами Біблії, відповідно І. Огієнка та І. Хоменка. Крім того, з'явилася тенденція, яка поширюється поки що тільки на мову перекладу частини Святого Письма, а саме Нового Заповіту. Її репрезентує Л. Герасимчук. Розглянемо ці тенденції, що спричинюються до внутрішньостильової варіантності.

1. Найбільш оформлена і виразно окреслена тенденція орієнтації конфесійного стилю сучасної української літературної мови на ресурси старослов'янської мови. Вона склалася історично першою і має досить тривалий

безперервний розвиток приблизно із середини ХІХ ст. Ця тенденція залишається й далі домінує в мові молитовників та служебників як греко-католицької конфесії, так і православної, хоча у першій вона виявляється сильніше. Так, і в „Великому молитовнику” (К., 1992), і в „Прийдіте, поклонімся” (Рим, 1991) частотні слова: *взивати, уповати, сотворити, многи, ученики (-иці), возрадуватися, благий, ад, днесь, еси*. Разом з тим є чимало випадків, коли у молитовнику (де є також служби та Богослужби) православної конфесії переважають українські слова та вирази. Наприклад, у молитві „Отче наш” старослов'янізми *днесь, довги, ізбави*, усталені у текстах згадуваного греко-католицького молитовника (що також містить служби та Богослужби), заступаються українськими синонімами у православному молитовнику (відповідно *сьогодні, провини, визволи*). Пор. ще у „Символі віри”:

„Прийдіте, поклонімся”, с. 15	„Великий молитовник”, с. 9
<i>воплотився з Духа Святого</i>	тіло прийняв від Духа Святого
<i>животворящого</i>	животворчого
<i>рівнопоклоняємий, рівнославимий</i>	однакове поклоніння, однакова слава
<i>ісповідаю</i>	визнаю

У своєму перекладі Святого Письма І. Хоменко як представник греко-католицької конфесії, і отже, вихований на її мовних традиціях, також досить часто вдається до старослов'янізмів. Напр., літо й зиму *сотворив* (Псалом 74.17), *взиваю* твоє ім'я (Псалом 75.2), *воздав* хвалу Господу (Євангелії від Матвія 15.36); *возсідає* на престолі (Книги поетичні: Сираха 1.8); *вінець* слави (Послання: Ап. Петра: Перше 5.4) тощо. Як бачимо, серед старослов'янізмів є і стильово однозначні (не зафіксовані словниками, проте закріплені за конфесійним стилем), і стильово багатозначні (фіксовані у словниках здебільшого з ремаркою *урочисте* або *книжне*). Попри цей факт можна помітити й деяке ослаблення названої вище тенденції, що з усією очевидністю виявляється при зіставленні перекладних текстів, зокрема псалмів, молитовника „Прийдіте, поклонімся” та відповідних місць Святого Письма (переклад І. Хоменка). Порівняймо за таблицею:

Псалом, сторінка	„Прийдіте, поклонімся”	Псалом, строфа	Святе Письмо
142, 245	<i>ісчез дух мій</i>	143. 7	змагаєс дух мій
142, 246	до тебе <i>возніс</i> я душу мою	143. 8	до тебе бо підношу душу мою
142, 246	на тебе <i>уповав</i>	143. 8	на тебе покладаюсь
142, 246	Дух твій <i>благий</i>	143. 10	дух твій добрий
102, 330	многомилостивий	103. 8	вельми милостивий
102, 329	воздавань	103. 2	добродійств

У сучасній періодиці різних конфесій старослов'янізми, особливо однозначні, також трапляються помірно, хоча у деяких жанрах вони узвичаєні

(напр., посланнях, проповідях). Це такі як *вселенна, всесовершенний, воздавати, правиця, Агнець, Божеське Дитя, лоно, благий, чоловіколюбний* тощо. Поява їх у тексті виправдана здебільшого тим, що вони вносять урочистість. Якщо ж стилістичного навантаження немає, доречність залучення їх сумнівна. Напр., у доповіді-статті про канонізацію Петра Могили трапляються такі місця: „Він [П. Могила] заснував Києво-Могилянську Академію, що стала *розсадником* і взірцем для духовних шкіл у Росії та інших православних країнах”. І далі: „канонізовані угодники Божі, які *подвизалися* в Києво-Печерській лаврі” („3 богом у серці”, Харків, 1997). Як бачимо, старослов'янськи *розсадник* та *подвизалися* вжито без урочистого відтінку, отже їх варто було уникнути.

2. Друга тенденція має коротшу історію: вона почала складатися в часи діяльності УАПЦ (1917-20-ті рр.), а з її знищенням втратила будь-який ґрунт для свого розвитку на терені України, тобто в природному мовному середовищі. Проте ця тенденція, підтримувана названою конфесією, в екзилі не занепадала. І, як видається, є найперспективнішою в контексті сучасної літературної мови. Сутність тенденції полягає в максимальній орієнтації конфесійного стилю на внутрішньомовні (власне українські) ресурси. Одним з послідовних провідників тенденції можна вважати І. Огієнка (о. Іларіона) разом з його перекладом Біблії. Важливо, що перекладачеві вдалося зберегти головну конститутивну ознаку стилю - урочистість. Переклад Біблії І. Огієнком, з одного боку, вагомий внесок у розвиток сучасної літературної мови, а з другого - наочна ілюстрація стильово-стилістичних потенцій мови, що, безсумнівно, працює на престижність мови загалом. Спектр втілення концептуальної настанови І. Огієнка щодо конфесійного стилю досить широкий. Зупинимось лише на прикметних для огієнківського перекладу, і ширше - тенденції в цілому, засобах створення урочистості. Перше, що впадає в око, - виразна перевага багатозначних старослов'янських і поодинокі залучення однозначних. Можна навести чимало прикладів, коли І. Огієнко, на відміну від І. Хоменка, надає перевагу адаптованим у різних стилях української мови запозиченням.

Назва книги Біблії	Переклад І. Огієнка	Переклад І. Хоменка
Псалом 78.19	трапезу зготувати	приготувати ... стіл
78.36	лжу співали	обманювали
Псалом 96.13	гряде Він	він приходить
Книга Приповістей Соломонових, 6.27	на лоно	в пазуху
7.16	ложе	постелю

Це не означає, що І. Хоменко не вживає стильово багатозначних слів, проте вони зрівноважуються стильово однозначними старослов'янськими, яких І. Огієнко уникає (див. таблицю).

Разом з тим І. Огієнко не відмовився від стильово однозначних (лексично вони, як уже мовилося, можуть бути багатозначними) засобів (старослов'янських, а також гебраїзмів, грецизмів, засвоєних через старослов'янську), які

відображають суто християнські поняття або просто служать традиційними знаками конфесійного стилю. Напр., поряд з іменуванням Ісуса Христа *Ягням* (Перше соборне послання св. апостола Петра, 1.19) трапляється також *Агнець* (Євангелія від св. Івана, 1.29; Об'явлення св. Івана Богослова, 5.6 та ін.). Досить регулярно з'являються слова *блаженний*, *рукопокладати*, *євангелія*, *амінь*, і це при тому, що яскравий представник першої тенденції І. Хоменко - часто користується в таких випадках питоми українськими мовними ресурсами. Відповідно: щасливий (Євангелії: від Матея, 11.6; 13.16; 24.46 та ін.); *вводити у чин* (П'ятикнижжя: Вихід, 28.40); *Добра Новина* (Євангелії: від Матея, 4.23); *Нехай так буде* (Книги пророків: Єремії, 11.5).

Назва книги Біблії	Переклад І. Хоменка	Переклад І. Огієнка
Псалом 60.8	возрадуюся	розвеселюся
141.1	взиваю	кличу
Вихід 31.7	утвар	речі
Числа 24.7	у воді обильній	над великими водами
Євангелії від Марка 1.3	Голос вопіюючого	Голос того, хто кличе

Друга прикмета названої вище тенденції - надання периферійним стосовно літературної мови словам (рідковживаним, авторськи модифікованим, а деколи й неологізмам) стилістичного відтінку урочистості. Напр., від дієслова *пошукати* утворено словонедоконаного виду *пошукувати* в наказовій формі: *Пошукуйте* Господа (Псалом 105.4); в І. Хоменка це місце звучить нейтрально: *Шукайте* Господа. В іншому випадку відповідний стилістичний ефект створюється малопоширеним словом, як-от у виразі *чином рук своїх* (Книга пророка Єремії, 32.30). Пор. у І. Хоменка: *ділами рук своїх*. У тій самій стилістичній тональності сприймаються авторські новотвори на зразок *чоловіковгодники* (Послання св. апос. Павла до ефесян, 6.6); *високоокого* й *гостросердого* (Псалом 101.5); *покликуйте* Господу (Псалом 100.1), також синтаксичні конструкції з незвичним лексичним наповненням. Напр., замість традиційного в українських перекладах (у тому числі І. Хоменка) гебраїзму "*Пісні пісень*" І. Огієнко використовує "*Пісня над піснями*" (назва однієї з книг Біблії). При цьому перекладач не відмовляється й від запозиченої форми словосполучень: *небеса небес* (Друга книга хроніки, 2.5); *Святеє Святых* (Послання апостола Павла до євреїв, 9.3). Не зайве зауважити, що І. Огієнко із синонімічного ряду *ангел - янгол - янгел - ангол* вибирає рідковживане *ангол* (*Ангол*) як найбільш урочисте (І. Хоменко віддає перевагу неадаптованому українською мовою грецизмові *ангел*).

З відповідним стилістичним навантаженням уживаються питоми українські слова. У конфесійних текстах нерідко вони набувають ще й нових лексичних якостей. Так, слово *співати* стає синонімом *ликувати* (*Співайте* Богові - Псалом 81.2; в І. Хоменка: *Ликуйте* Богові). Цього ж плану і слово *заповіт*, яке лише в конфесійному стилі набуває значення „спілка, союз" (мається на увазі - Бога з людьми). Загальномовні словники (зокрема СУМ) цього значення не фіксують. Воно з'явилося спочатку в слові *завіт*, запозиче-

ному із старослов'янської мови, і досі лишається панівним у релігійних (різножанрових) текстах. Слово зустрічаємо в перекладах Біблії та її частин у новій українській літературній мові з другої половини ХІХ ст. - початку ХХ ст. (П. Морачевський; П. Куліш - І. Пулюй - І. Нечуй-Левицький; О. Бачинський, Я. Левицький та ін.). І. Хоменко також користується словом *завіт*, іноді замінюючи його синонімом *союз* (Це кров *союзу*, що уклав Господь із вами - Вихід, 24.8; *союз* зо мною учинили - Псалом 50.5). Власне, це продовження практики Біблії 1903 р. у перекладі П. Куліша - І. Пулюя - І. Нечуя-Левицького. Цікаво, що у названому джерелі також трапляється найбільш перспективний для сучасної літературної мови відповідник *заповіт*. Саме його послідовно вводить І. Огієнко, а також сучасний перекладач Л. Герасимчук, причому обидва виносять слово *заповіт* у заголовок основних частин Біблії (І. Огієнко - *Старий Заповіт*, *Новий Заповіт*; Л. Герасимчук - *Новий Заповіт*). Настанову на актуалізацію власних ресурсів української мови відбиває також словосполучення *Син Людський* - іменування Ісуса Христа. І. Огієнко перший, а тепер і Л. Герасимчук, хто послідовно залучає у переклад Біблії згадане словосполучення на відміну від більш усталеного в конфесійному стилі *Син Чоловічий*. Хоча в живій мові є іменник *чоловік*, традиція називання Ісуса Христа *Сином Чоловічим* сформувалася, безсумнівно, під впливом старослов'янської мови і підтримується прямим запозиченням *Син Чоловічеський*. Причому воно трапляється в оригінальних та перекладних текстах, створених представниками не лише греко-католицької, а й православної конфесій у минулому (напр., Євангелії П. Морачевського, проповідях В. Липківського) та нашими сучасниками. Так, у різдвяному посланні патріарха Київського і всієї Руси-України читаємо: „Він назвав Себе Сином не того чи іншого народу, а *Сином Чоловічеським*“ („3 Богом у серці“, Харків, 1997). Своєрідно підходить до використання варіантів *Син Людський* і *Син Чоловічий* І. Хоменко. Під *Сином Чоловічим* у його перекладі Святого Письма розуміється Ісус Христос, а під *сином людським* - будь-яка людина (пор. Євангелії: від Матея, 8.20 і Послання: Ап. Павла: до ефесян, 3.5). Мабуть, у цьому є сенс. Тим паче, що у позабіблійних текстах прищепилися слова *Чоловіколюбець*, *Богочоловік*, *чоловіколюбний* (щодо Ісуса Христа).

Тенденція віддалення конфесійного стилю української мови від старослов'янських впливів поширюється також на стилістично нейтральні, стильово однозначні засоби конфесійного стилю. Так, замість усталених *богохульство*, *богобязний*, *одкровення*, *лжепророки* І. Огієнко використовує *богозневага* (Євангелія від св. Матвія, 15.19); *богобійний* (Псалом 79.2); *об'явлення* (Об'явлення св. Івана Богослова); *фальшиві пророки* (Євангелія від св. Матвія, 24.11). Стильово немарковані, периферійні засоби конфесійного стилю також орієнтовані на внутрішні ресурси української мови. Про це свідчать, наприклад, власні імена, співзвучні з українськими: *Матвій*, *Іван*, *Йосип*, *Тимофій* (у І. Хоменка відповідно *Матей*, *Йоан*, *Йосиф*, *Тимотей*). По-українському І. Огієнко може передавати й чужі синтаксичні конструкції. Так, у його

перекладах є вирази *направду люблю* (Третє соборне послання св. апостола Івана, 1); *всі дні* (Перша книга Мойсеєва: Буття, 3.17), тоді як у І. Хоменка відповідно *люблю у правді, по всі дні*. І. Огієнко часто надає перевагу прикметникам з присвійним значенням, а не род. відмінку від власних імен. Напр., Перша книга *Мойсеєва*, Перша книга *Самуїлова*, Книга Приповістей *Соломонових*, Псалом *Давидів* (у І. Хоменка переважає род. відмінок).

Отже, друга тенденція стимулює розвиток стилю у контексті сучасної літературної мови, тим часом перша, як здається, переважно актуалізує вироблені ресурси стилю.

3. Третя тенденція стильово-стилістичного напрямку розвитку конфесійного стилю зумовлена орієнтацією мови перекладу на мову оригіналу, здебільшого грецьку (койне). Перекладач Л. Герасимчук свідомо поставив собі за мету ознайомити українського читача (безвідносно до його релігійних переконань) з Євангелієм як літературною пам'яткою (Л. Герасимчук. Реставрація витоків // Вітчизна. - 1990. - №3. - С.166). Тому переклад здійснено на мистецьких засадах без огляду на традиційні церковно-ідеологічні установки. Проте, зрештою, це не міняє жанру твору і, отже, його мова може вважатися зразком конфесійного стилю. Назвемо кілька прикметних ознак стилю, що вимальовуються в новій інтерпретації перекладу. По-перше, Л. Герасимчук уводить чимало слів, пов'язаних із називанням реалій того часу грецькою мовою, як-от: *гіматій, стола, пінакія, скінія, архонт, емпорій, портик, гідрія, еклесія* тощо (значення цих слів здебільшого тлумачаться). І. Огієнко та І. Хоменко згідно з церковними канонами замість грецизмів вживають або узагальнені назви понять (*гіматій, стола* — одяг; *гідрія* - посудина), або відповідники, зрозумілі носіям української культури (*скінія* - шатро, намет; *архонт* - начальник, зверхник), або слова, пов'язані з традиціями Богослужби (*еклесія* - Церква, хоча насправді в ті часи існували лише молитовні зібрання). Створюючи відповідний колорит грецизмами, Л. Герасимчук не відмовляється від українських слів близького значення або традиційних у канонічно-ідеологічних перекладах відповідників. Так, поряд з гебрейським *раббі*, арамейським *раббуні* (в І. Огієнка та І. Хоменка відповідно *Равві, раввуні*) Л. Герасимчук залучає грецьке *дидаскал* і паралельно користується усталеним *вчитель*. Синонімічно вживає також слово *слуга* (Євангеліє за Матвієм, 23.13), що збігається з канонічними перекладами, та грецьке *диякон* (Євангеліє за Іваном, 12.26). У деяких місцях перекладач обмежується подачею грецьких слів у примітках. Напр., грецьке *сіндон* тлумачиться „це серпанок, або мусліні, а не полотно” (Вітчизна. - 1990. - №9, примітка 33). Саме слово *серпанок* трапляється і в тексті: Отож вони взяли тіло Ісуса і сповили його *серпанком* (Євангеліє за Іваном, 19.40), хоча звичайно вживають *полотно, полотнище* (І. Хоменко) або *плащаниця* (І. Огієнко). Останнього не цурається й Л. Герасимчук (там само, 20.5). Ще приклад: у текст залучено слово *багрянниця* (Євангеліє за Іваном, 19.2), грецьке слово *порфіра* знаходимо у примітці (Вітчизна. - 1990. - №9, примітка 30). Очевидно, грецький візир спонукає перекладача вибрати морфологічний варіант одного з основних понять християнського

вірування - *Євангеліє*, тоді як й І. Огієнко, й І. Хоменко користуються адаптованим українською мовою варіантом *Євангелія*. Для іншого слова грецького походження - *ангел* — Л. Герасимчук вибирає вже українізований варіант - *янгол* (Євангеліє за Матвієм, 1.20). Пор.: *ангел* - у І. Хоменка та *Ангол* в І. Огієнка.

Друга стильово-стилістична ознака перекладу Л. Герасимчука - наближення мови Євангелія до живої української (навіть не завжди літературної) мови. Для цього залучаються:

а) суто розмовна лексика та вирази, напр., в Євангеліє за Іваном: *як йому заманеться* (3.8), *здоровившись* (4.6), *заповзялись* (6.41), *допоминались* (6.42), *подамось* (6.68), *вчащав* (18.2) тощо; розмовність часто підсилюється відповідними частками *ото*, *бо*, *но*, *собі*, *буцім* (пор.: такий *собі* Варавва - Євангеліє за Марком, 15.7; *буцім* він син Божий - Євангеліє за Іваном, 19.7 та ін.). Враження усної розповіді створюють також частки - текстові зв'язки *аж*, *і оце*, *тож* (пор.: *Аж* Хома каже йому - Євангеліє за Іваном, 14.4; *І оце* за шість днів, узявши з собою Петра, Якова та брата його Івана, Ісус зійшов лише з ними на високу гору (Євангеліє за Матвієм, 17.1);

б) розмовна лексика та вирази із стилістичним відтінком зниженості, навіть стосовно Ісуса Христа. Порівняймо:

Євангеліє	Переклад Л. Герасимчука	Переклад І. Огієнка	Переклад І. Хоменка
за Іваном, 18.23	Ісус йому відповів: „Коли я брешу...”	„Якщо зле Я сказав...”	„Якщо я зле сказав...”
за Марком, 4.38	<i>Розбуркавши</i> його	Розбудили його	будять його
там само, 15.15	а Ісуса звелів <i>лущувати</i>	збичувавши	убичувавши
там само, 8.37	бо вам <i>не до тьми</i> вчення моє	бо Моя наука не вміщається в вас	слово бо моє не має місця в вашому серці

Деколи трапляються й просторіччя, як-от *спаралізований* (Євангеліє за Марком, 2.4). Наведені засоби (крім просторіччя) можна було б використати як мовну деталь щодо характеристики різних осіб, особливо тих, що неприхильно ставилися до Христа, проте ця мотивація у перекладі відсутня;

в) південно-західні діалектизми, напр., у Євангелії за Іваном: *допіру* (9.25), *вимкнув* (10.39), *студня* (4.11), *скарбона* (12.6); в Євангелії за Марком: *винайняв* (21.1), *звідтам* (15.11), *попав у тарпату* (6.48); в Євангелії за Матвієм: *беручи його на спиток* (16.1). Якщо згадати, що Ісус сам розмовляв і звертався до Бога галілейським діалектом арамейської мови, то можна погодитися з таким авторським рішенням однієї з проблем перекладу, хоча діалектизми не слугують мовній характеристиці лише Сина Божого.

Третя ознака перекладу Л. Герасимчука тісно пов'язана і навіть зумовлена другою і частково першою рисами, про які йшлося вище. У зорієнтованій на мистецький, а не канонічно-ідеологічний переклад праці відчутно менше засобів з урочистим забарвленням. Первинно це стильово багатозначні відповід-

но стилістично марковані старослов'янізми (напр., в Євангелії за Іваном *учту* - 2.2, *сотворити-5А9*, *печаль* - 11.33, *зронити* - 19.30); рідше - книжні слова (у тому самому Євангелії: *вищуватись* - 3.30, *високості* - 3.31, *поклик* - 5.28, *шати* - 20.13). Є приклади, коли Л. Герасимчук, як і І. Огієнко, стилістично навантажує периферійну лексику літературної мови (у тому самому Євангелії: *повершені* - 2.23, *сподіяне* - 11.46): Випадки залучення стильово однозначних з відтінком урочистості старослов'янізмів майже одиничні. Напр.: *вознести* (Євангеліє за Іваном, 8.28), *єдинорОдного* (там само, 3.16), *омовенному* (там само, 13.10), *плачуці* (Євангеліє за Матвієм, 5.4). Мотивація залучення названих слів досить виразна: вони вкладені в уста того, чия особа має викликати найвищу пошану, а промови - сприйматися з особливим пієтетом. Однак про Ісуса в третій особі перекладач вже не зважується говорити з аналогічними вкрапленнями. Зокрема, Син Божий ніколи не іменується *Агнцем* (як у І. Огієнка та І. Хоменка), а лише *ягням* (Євангеліє за Іваном, 1.29; 1.36). Треба думати, орієнтація Л. Герасимчука на створення перекладу сучасною українською мовою (Реставрація витоків // Вітчизна. - 1990. - №3. - С. 166) спонукали його порушити усталену в українських перекладах традицію іменування самого Бога - Отцем. Нарівні з цим словом Л. Герасимчук використовує не лише український фонетичний варіант *вітця* (Євангеліє за Матвієм, 6.6; 6.18), а й питома українське слово *батько* (Євангеліє за Іваном, 14.2; 14.6; 17.11). Навряд чи є потреба у перенесенні особливого лексичного значення слова *Отець* на іменник *батько*. Зрушень у бік урочистості тут все одно не відбувається. Швидше навпаки - спостерігається регресивна стилістична асиміляція слова *Отець*, воно приземлюється. Так само втрачає на урочистості конструкція *Євангеліє за Матвієм* (*Марком, Лукою, Іваном*), яка заступає стильово однозначну, стилістично марковану *Євангеліє від Матвія* (*Марка, Луки, Івана*). Загалом кажучи, урочистість конфесійного стилю, репрезентована перекладом Нового Заповіту Л. Герасимчука, могла б бути забезпечена й тими засобами, до яких він удався, але за умови забезпечення домінанти нейтральних засобів на периферії стилю. Натомість грецизми і розмовна та розмовно-знижена лексика спричинилися до ослаблення основної конститутивної ознаки стилю - урочистості.

Для подальшого розвитку конфесійного стилю найперспективнішим видається шлях, запропонований І. Огієнком, - орієнтація на внутрішні ресурси всіх страт функціональної парадигми української мови.

Підсумовуючи сказане, можна констатувати:

1. Конфесійний стиль уже вписався як цілком сформований у контекст літературної мови на етнічних українських землях.
2. Стиль функціонує на засадах традиційного для України правопису.
3. На рівні з іншими функціональними стилями бере участь у динамічних процесах правописно-нормативного плану.
4. Внутрішньостильові норми загалом відповідають конститутивній ознаці урочистості, але, з огляду на високу варіантність у перекладах, ще не достатньо відповідають другій конститутивній ознаці - стандартності.

Порівняльна таблиця хитання у написанні слів конфесійного стилю

Г. Голос- кевич	О. Ізюмов	А. Шеп- тицький	В. Лип- ківський	І. Отієнко	І. Злин- ський	Біблія (перекл. І. Отієнко)	Святе Письмо (перекл. І. Хоменка)	Часописи УГКЦ Світло, Кана- да; Патріар- хат, США	Часопис УАЩ Українське православне слово, США
алиуа	анатема			алиуа		алиуа	алиуа	алиуа	алиуа
анатема	анатема		анатема				анатема	анатема	анатема
архиерей	архі(є)рей	архиерей/ архиерей	архиерей	архиерей	архистра- тиг	архипастир	архипастир	архиерей	архиерей
Вифлеєм			Вифлеєм	Вифлеєм		Вифлеєм	Вифлеєм	Вифлеєм/ Вифлеєм	Вифлеєм/ Вифлеєм
Голгофа	Голгота	Голгота	Голгота/ Голгофга			Голгофа (Гол- гота – у прим.)	Голгота	Голгота/ Голгофта	Голгота
Голгота див. Голгофа									
		Євхаристія /Євхарис- тія	Євха- ристія		Євха- ристія		Євхаристія (у прим.)	Євхаристія/Єв- харистія	Євхаристія
епархія	епархія	епархія/ епархія		епархія	епархія			епархія/ епархія	епархія
єпископ	єпископ	єпископ	єпископ	єпископ			єпископ (у прим.)	єпископ	єпископ
катедра	катедра	катедра					катедра	катедра	катедра
катедральний	катедральний							катедральний	катедральний
катехизис		катехизис		катехизис				катехизис/ка- техизис	катехизис
монастир	монастир	монастир	монастир					монастир/ монастир	монастир/ монастир
парох – священик		парох						парох	
парафія	парахвія	парахія	парафія					парафія	парафія
престол	престіл	престол/ престіл	престіл			престол	престол	престол/прес- тіл	престіл
тріця	тріця	Тройця	Тройця					Тройця/Трійця	Тройця
	хрещення см. хрищення	хрещення	хрещен- ня					хрещення	хрещення
хрищення	хрищення			христити		христити	христити	хрищення	хрищення